

Andrej Ivanuša

DUBROVNIŠKA REPUBLIKA

Kako je potrebno vladati uspešni državi!

Revija Denar, junij 2019 – rubrika: ZGODOVINA DENARJA (Vzpon in padec Dubrovniške republike)

Revija Denar, avgust 2019 – rubrika: ZGODOVINA DENARJA (Dubrovniška republika – 2. del)

Revija Denar, februar 2020 – rubrika: ZGODOVINA DENARJA (Dubrovniška republika – 3. del)

1. del - VLASTELIN

Drobna obmorska državnica Dubrovnik je bila samostojna 450 let (1358-1808). V tem času je zgradila najmočnejšo trgovsko floto v Evropi, spletla eno od največjih diplomatskih mrež in mesto Dubrovnik je postalo eno od najpomembnejših intelektualnih središč Evrope. Na vrhuncu je zaradi spretnih diplomatskih in trgovinskih potez postala izredno bogata. Bila je bogatejša od tekmice Beneške republike. Kar je še bolj presenetljivo, še vedno je prva na lestvici najbogatejših držav. Primerjalno je bila 5x bogatejša, kot je na primer danes Švica nasproti povprečju Evropske unije. Le kako je Dubrovčanom to uspelo?

VLASTELIN IN ZGODOVINA DUBROVNIKA

Pojem 'vlastelin' pomeni plemiča. V grobem bi ga lahko primerjali s položajem grofa v evropskih državah. Vendar je vzpon posameznika in njegovo priznanje za plemiča bilo pogojeno s tem, kako spreten je bil kot trgovec. Ko se je izkazal še na diplomatskem področju, je lahko postal uspešen in cenjen plemič. Tako so bile vse tri funkcije (plemič, trgovec, diplomat) združene v eni osebi.

Preglejmo najprej zgodovinsko ozadje Dubrovniške republike. Čas nastanka Dubrovnika ni točno določen. Menda so ga v zgodnji antiki ustanovili grški trgovci kot vmesno postojanko na poteh proti severu, na ozemlju že obstoječega ilirskega naselja. Druga, starejša teorija postavlja začetek Dubrovnika v prvo polovico sedmega stoletja in povezuje nastanek mesta z zgodovino otoka, ki se danes imenuje Cavtat. Od četrtega stoletja pr. n. št. je bil grška kolonija z imenom Epidauros, nato pod Rimljani Epitaurum, od leta 228 pr. n. št. naprej. Selitveni val Slovanov v letu 614 naj bi nekatere prebivalce pregnal iz tega otočnega naselja v okoliške zapuščene gradove. Večina ubežnikov pa naj bi poselila bližnjo obalo in ustanovila mesto Dubrovnik. Takrat je bila Dalmacija razdeljena na več držav (Kraljevina Hrvatska, Neretvanska kneževina, Zahumlje, Travunja, Duklja, idr.), ki so jim vladali nasledniki Slovanskih in Avarskih prišlecev ali celo še preživeli Iliri. Na obali pa so ostali še latinski priseljenci.

Na novo zasnovano mesto na obali je bilo takoj vključeno v Bizantinsko cesarstvo, ki je tedaj imelo oblast nad celotno obalo Jadranskega morja. V začetku 9. stol. so se prebivalci Dubrovnika pričeli ukvarjati s trgovino. Dubrovnik je hitro postal glavni posrednik med Balkanskim polotokom in Italijo, s tem pa je postal še tekmelec Beneške republike. Do 13. stoletja so s spretnim trgovanjem vzpostavili trgovinsko ravnovesje s tekmečem. Dubrovnik se je ukvarjal pretežno s trgovino kovin (zlato, srebro in svinec), medtem ko je ostalo blago še vedno potovalo pod beneško zastavo.

Ugodni trgovski pogoji so širili in bogatili mesto, kar ga je počasi umikalo izpod bizantinske oblasti. Proti koncu 12. stol. je bil le še nominalno odvisen od Bizanca. Po padcu Bizanca (1204, četrta križarska vojna) je zmagovita Beneška republika zahtevala od Dubrovnika, da ji formalno prizna nadoblast, kar je trajalo od 1205 do 1358. Dubrovničani so

to obdobje izkoristili za popolno ureditev in obnovo notranje administracije, ki se je v vsem zgledovala po beneški. Leta 1252 so ustanovili senat in že leta 1272 je bil odobren Dubrovniški statut, ki je istočasno ustavna listina državnice, civilni kodeks in trgovinski kodeks.

SAMOSTOJNA DRŽAVA IN KUPOVANJE OZEMELJ

Leta 1358, ko je morala Beneška republika odstopiti velik del svojih dalmatinskih posestev Kraljevini Ogrski (Zadarski sporazum), je Dubrovnik izkoristil priložnost za zasebni dogovor s kraljevino. V zameno za vazalsko odvisnost, plačilo letnega davka 500 dukatov in zaveznitvo v pomorskih bitkah, je Dubrovnik prejel popolno upravno avtonomijo. S tem je mala državnica postala praktično samostojna.

Gospodarska in politična ureditev ji je omogočila ozemeljsko širitev. Tako je leta 1333 kupila od srbskega carja Dušana mesto Ston in polotok Pelješac. Car Uroš pa ji je odstopil ozemlje ob srbsko-dubrovniški meji, od Ljute v Župi do Petrovega sela na zahodu. Sredi 14. stoletja je Dubrovnik utrdil svojo oblast nad Mljetom. Bosanski kralj Ostoja mu je prodal obrežni del od kraja Orošac do Stona. V 15. stoletju pa si je pridobil še Konavle. S pridobitvijo oblasti nad vsemi temi pokrajinami je Dubrovnik dejansko postal neodvisen ter se je spremenil v mestno državo. Od srede 15. stoletja je *Communitas Ragusina* uradno postala *Respublica Ragusina*. Oblast so imeli v rokah domači plemiči, imenovani vlastelini.

Zemljevid Dubrovniške republike, njen največji obseg.

UPRAVLJANJE DRŽAVE

Ob ustanovitvi Dubrovnika je bila oblast v rokah premožnih družin, ki so po begu iz Cavtata ustvarile komuno *Communitas Ragusii*. Administracija in ekonomija sta bili v rokah aristokracije, cerkvenih predstavnikov in bogatih trgovcev. S časom se je ta elita vedno bolj krčila, dokler ni bilo leta 1332 prepovedano imenovanje novih plemiških družin. Tako je Dubrovniška republika postala aristokratska republika po zgledu Benečanov. V tem času so bili glavni predstavniki oblasti: knez (rektor), najvišji svet, nižji svet in senat (svet naprošenih).

Ko so Benetke vladale Dubrovniku, so te imenoval rektorja vsaki dve leti z naslovom comes (grof ali knez). Po letu 1358 pa je kneza imenoval dubrovniški Najvišji svet. Podobno,

kot beneški dož, je bil tudi dubrovniški knez formalno najvišja državna oblast, a praktično popolnoma brez vloge pri državni upravi. Sprva so bili knezi izvoljeni za dobo enega leta, a pozneje se je doba skrcila na šest mesecev, pa na tri mesece in celo na en sam mesec. Na seznamu dubrovniških knezov najdemo več kakor 5000 imen. Tako kratka doba naj bi jamčila, da knez ne bi zlorabil oblasti za osebne koristi. Knezu je bilo tudi prepovedano, da sploh zapusti svojo palačo (rezidenco), razen za državne obveznosti, ko so ga povsod spremljali višji dostojanstveniki in deset osebnih straž.

Najvišji svet so sestavljali polnoletni moški vseh aristokratskih družin. Svet je uradno deloval v času beneške nadoblasti, od leta 1235 pa do leta 1332, ko so skoraj vse njegove pristojnosti prešle na senat. Ostal je zadolžen samo za imenovanje kneza.

Nižji svet je bil izvršni organ najvišjega sveta oziroma senata. Sprva so ga sestavljali knez in 11 svetnikov, a počasi je število svetnikov upadalo, ker jim je senat prevzel skoraj vse funkcije, razen organizacije javnega reda in uradnih svečanosti.

Senat, ki se je sprva imenoval »svet naprošenih« po beneškem zgledu, je bil glavni politični organ Dubrovniške republike. V začetku so ga sestavljali samo ugledni aristokrati, ki jih je najvišji svet vpraševal za mnenje. Pozneje so sestavljali besedilo zakonov, ki jih je svet samo formalno odobril. V šestnajstem stoletju so naprošeni postali senatorji in prevzeli praktično vso oblast. Senatorji so bili sprva imenovani za eno leto in so bili lahko spet imenovani po preteku dveh let. Pravilo o preteku dveh let je bilo kmalu ukinjeno in vsako leto so se volili vedno kar isti senatorji. Prav s tem je nastala aristokratska republika, ki je bila – podobno kot v Benetkah – najbolj uspešna ureditev države v celotnem obdobju njenega obstoja.

Dubrovnik – panorama, obzidje ob pristanišču

ZATON DUBROVNIKA

Zelo hud udarec za Dubrovnik je bil katastrofalen potres 6. aprila 1667, ki mu je sledil še požar. Mesto je bilo skoraj v celoti uničeno, pomrlo pa je tri četrtine prebivalcev, vključno s knezom in večino aristokracije. Trgovske zveze so bile prekinjene, politična ureditev in mednarodni ugled sta bila uničena.

Po tem dogodku se je Dubrovnik le z največjo težavo izkopal iz težav. Pri obnovi so mu pomagale Papeška država, Francija in Anglija. Dubrovniški trgovci so obnovili floto. Skušali so ohraniti strogo politično nevtralnost, da so lahko še naprej uspešno trgovali po vsem

Sredozemlju. Vendar pa politične razmere v Evropi niso bile več ugodne za malo republiko. Najprej jo je leta 1798 zasedla Avstrija, nato jo je Bratislavski mir leta 1806 pripisal Francozom. Napoleon je 31. januarja 1808 zasedel ter formalno ukinil Dubrovniško republiko z vključitvijo v Italijansko kraljestvo. Po letu 1809 je bilo ozemlje Republike vključeno v Ilirske province. Po propadu francoske oblasti leta 1814 je spodletel poskus obnove neodvisnosti in dunajski kongres je ozemlje skupaj s preostankom Dalmacije in Boko Kotorsko dodelil Avstrijskemu cesarstvu.

Po prvi svetovni vojni je Dubrovnik postal del Hrvaške in s tem kraljevine Jugoslavije. Danes je, kot vemo, še vedno del Hrvaške. Vendar je to ozemlje še vedno geografsko ločeno od preostanka države. Vmes je namreč pristanišče Neum z okoliškim ozemljem, ki pripada Bosni. Prav gradnja mostu s celine na polotok Pelješac naj bi Dubrovnik povezala s Hrvaško.

2. del - DIPLOMAT

Prebivalci Dubrovnika so se pred 9. stoletjem ukvarjali v glavnem s poljedelstvom in ribištvom. Nato pa so se pričeli ukvarjati tudi s trgovino. Ta je vedno bolj rasla in na koncu jim je prinesla velikansko bogastvo. Dubrovčani so za vse težave in tegobe, ki so jim jih zadajali tekmeci in politične velesile takratnega časa, našli ustrezne rešitve. Najbolj pomembno je, da so v vse svoje trgovske poti in načrte vpletli diplomacijo.

DRŽAVNI KODEKSI

V prejšnjem članku sem najprej osvetlil geografski in politični razvoj mesta. Svoj največji obseg je Dubrovnik dosegel v letu 1808, ko je državnica merila 1.500 km² in je imela okrog 30.000 prebivalcev (gostota 20 preb./km²). Za primerjavo – julija 2014 je imela Slovenija 2.061.623 prebivalcev, ki so živeli na površini 20.273 km² (gostota 102 preb./km²). Torej je bil Dubrovnik (Respublica Ragusina) po površini 13,5x manjši od Slovenije. Do leta 1492 je bil uradni jezik latinščina, nato pa dalmatinščina.

Trgovina je najprej temeljila na trgovanju s soljo (soline Ston). V tem času so bili naslonjeni predvsem na Bizanc. Nato so trgovali z zlatom, srebrom in svincem, predvsem z Italijo. Takrat so morali priznavati nadoblast Benetkam. Ko pa so trgovali z vsem, kar se je dalo prodati, po celotnem Sredozemlju in Atlantiku, pa so postali neodvisni in so v 15. in v 16. stoletju postali najbogatejša država. Po bitki pri Mohaču 1526 pa se je povečala odvisnost od Turkov. Ob tem pa so imeli težave še, ker je bila odkrita Amerika in je Sredozemlje izgubilo dotedanji gospodarski pomen. Na koncu pa je vse skupaj zelo poslabšala narava z uničujočim potresom leta 1667 in posledično je vse mesto zgorelo v požaru.

Od vseh držav na Balkanu so edini imeli državno ureditev republike. Pisni dokazi o življenju v Dubrovniški republici so njeni pravni kodeksi, oziroma zbirke zakonov, predpisov, uredb in ustaljenih navad. Najstarejši je Dubrovniški statut (Liber statutorum) v osmih knjigah, ki ga je leta 1272 dal sestaviti knez Marko Justiniani in velja za ustavo republike. Pozneje, leta 1410 je bila izdana Knjiga vseh sprememb (Liber omnium reformationum), leta 1460 Zelena knjiga (Liber viridis) in Rumena knjiga (Liber croceus), ki priobčujajo zakone od izdaje Statuta do aktualnosti. Razen teh kodeksov civilnega prava je bil v veljavi že leta 1277 Statut Dubrovniške carine, ki ga je dopolnili leta 1413 Novi carinski zakonik. Leta 1568 je izšel Zakon o pomorskem zavarovanju (Ordo super assecuratoribus) in leta 1745 Predpisi Dubrovniške republike o državni plovbi. V državi je bila glavna vera je bila krščanstvo. Zanimivo je tudi, da je dubrovniška republika odpravila suženjstvo že leta 1416 – 150 let pred Anglijo in 450 let pred ZDA.

Ob tem pa je bil Dubrovnik tudi središče renesančne misli in neverjetnega znanstvenega in tehničnega napredka. Med drugim so bile njihove trojamborne transportne jadrnice, dubrovniške karake (znane pod imeni carrack, nao ali argosy), takrat najbolj tehnično dovršena plovila na svetu. Bila so izredno enostavna za plovbo, okretna in so potrebovala le malo posadko, skratka bila so zelo ekonomična. To je tip ladje, ki jo je celo Shakespeare omenil v Beneškem trgovcu. Takšne vrste pa je bila tudi Santa Maria, znamenita poveljniška ladja Krištofa Kolumba.

Replika dubrovniške karake pred obzidjem Dubrovnika.

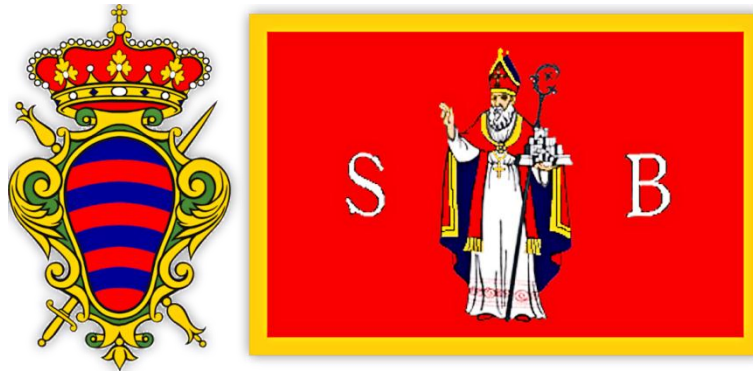
PAMETNA VLADA

Ne glede na vse tegobe v 450-letnem obstoju Dubrovniške republike, je najbolj pomembno dejstvo, da je bila vladavina te države izredno stabilna in je sprejemala izredno modre odločitve.

Na primer: Dubrovniška oblast je z uradnimi izjavami sosednje države obveščala, da lahko vsak tujec dobi zatočišče na ozemlju dubrovniške države. A pogoj za pridobitev azila v Dubrovniku je bil, da azilant ne sme z dubrovniškega območja kakorkoli ukrepati proti tujim vladarjem in njihovim državam, kajti v nasprotnem primeru izgubi pravico do azila. Ker so se strogo držali takratnega mednarodnega prava, so mnogi vladarji in fevdalci z Balkana deponirali svoje zaklade v Dubrovniku. Mesto je s temi zakladi razpolagalo, obračalo, plemenitilo in izplačevalo njihove dolgove v drugih državah.

Dubrovnik je ohranil svojo samostojnost predvsem zaradi svojega geografskega položaja in sposobnosti dubrovniške vlade, da se prilagodi raznim političnim razmeram. Pri tem so spretno uporabljali diplomacijo, da so dosegli istočasno zaščito zase od vseh držav, tudi tistih, ki so bile takrat v vojni.

Dubrovnik je imel plačano vojsko in ni bilo splošne vojaške obveznosti. Mestna državnica ni imela niti redne mornarice. Po potrebi so oborožili le posamezne državne galeje in druge manjše ladje za boj proti piratom. To so bile ladje na jadra in na vesla, katerih posadko so sestavljali poveljniki, mornarji, vojaki, topničarji in veslači. Oborožene dubrovniške ladje so včasih služile še za prevoz uglednih oseb ali pomembne pošte. Zaradi zaščite pred pirati so bile oborožene tudi trgovske ladje. Organizirali so mešane konvoje oboroženih in neoboroženih trgovskih ladij. Za samo mesto pa je bilo zelo pomembno, da so zgradili mogočno in čvrsto obzidje, ki je v tistem času zbuvalo strahospoštovanje in dajalo videz neosvojljivosti. Za vojsko in obrambo so porabili tudi do 7x manj sredstev kot jih je uporabljala Beneška republika v tistem času!

*Grb in zastava Dubrovniške republike.
Na njej je sveti Blaž (Vlah, zaščitnik Dubrovnika). Kratica SB pomeni Sanctus Blasius.*

DIPLOMATI

Kot je bilo rečeno v prejšnjem prispevku, je bil vsak vlastelin tudi diplomat in na koncu še trgovec. Na začetku je Dubrovniška republika razvila diplomatsko mrežo po Balkanu in sosednjih deželah. A s trgovanjem so jo širili tudi po vsem svetu.

Največjo težavo je na začetku predstavljal njihov največji konkurent – Beneška republika. Dubrovniška republika je želela postaviti svojega diplomata v vsako mesto na obali Sredozemlja, a jim to Benečani niso dopuščali. Šele po letu 1358, ko so se dejansko osamosvojili, pa so pričeli intenzivno širiti konzularno mrežo. Do tega obdobja so Dubrovčani trgovali predvsem po kopnem s svojim zaledjem, nato pa so se vedno bolj širili preko morja.

Na začetku so službo konzula za Dubrovniško republiko opravljali meščani mesta s katerim so trgovali. Tudi kasneje je bila pogosta praksa, da so sprejemali tujca v službo za konzula Dubrovniške republike. Razlog za to je predvsem ekonomske narave. Dubrovniški konzularni predstavniki po raznih mediteranski pomorskih mestih, so bili pretežno bogati in ugledni poslovni ljudje, ki jim je bila posebna čast, da lahko opravljajo konzularne posle. Namesto plače so prejeli določeno takso od dubrovniških pomorskih trgovcev. Pobrana taksa je bila manjša kot plača in s tem so veliko manj obremenjevali državno blagajno. Ob tem pa so lahko vzdrževali večje število konzulov. Konzulati so v večini pomorskih mest prehajali z očeta na sina. Isti konzulat se je tako skozi daljše obdobje nahajal v rokah članov ene družine. A tam, kjer je bilo to zelo pomembno za Dubrovnik, so namestili svojega človeka.

Do začetka 17. stoletja se je dubrovniška konzularna služba organizirala in pridobila določeno mesto v državnem aparatu Dubrovniške republike. Dubrovniški konzuli so imeli določene pravice in dolžnosti v pomorski trgovini. Poleg zaščite interesov dubrovniških trgovcev in ladij so opravljali upravno-administrativne posle (izdaja potrdil, zaračunavanje taks). Zelo pomembna je bila tudi njihova sodna funkcija.

Če primerjamo mrežo dubrovniških konzularnih predstavnikov z mrežami drugih držav po Sredozemlju do sredine 18. stoletja, lahko ugotovimo, da so se dubrovniška konzularna predstavništva razširila v glavnem na zahodni del Sredozemlja in zelo malo na vzhod. To je tudi razlog, da je bila pomorska trgovina v 15. in 16. stoletju v glavnem usmerjena na prevoz balkanskih proizvodov v države zahodne Evrope. V drugem obdobju, od velikega potresa dalje, pa je obstajalo mnogo več konzularnih predstavništev na vzhodu in od sredine 17. stoletja se je velik del dubrovniške pomorske trgovine preusmeril na vzhod.

Ob »trgovskih« diplomatih, so imeli tudi diplomate v prestolnicah po vsej Evropi, saj so želeli vedeti, kako bodo različne politike velikih dežel vplivale na njihovo življenje in trgovanje. Poznali so tri vrste stalnih diplomatskih predstavnikov in sicer: agent, odpravnik poslov in pooblaščen minister. Stalni diplomatski predstavniki so bili pretežno tujci, vendar pa mreža diplomatskih predstavništev ni bila niti približno tako razvejana, kot mreža

konzularnih predstavništev. Predpisi Dubrovnika o diplomaciji pričajo, da je Dubrovnik bil na tem področju zelo napreden in je šel v korak z ostalimi evropskimi državami.

TRIBUTI DRUGIM DRŽAVAM

Dubrovniška republika se ni mogla razvijati neodvisno od svojih veliko močnejših sosed. Z njimi je bila povezana skozi različne interese. A vsekakor je bila najbolj pomembna trgovina, saj so trgovali z vsemi. Ob tem pa so lahko še z odlično diplomacijo posredovali med vsemi stranmi.

Vse to pa so plačevali s tributi, denimo s plačilom najemnine za zemljišče, ki so ga uporabljali, za svobodo trgovanja in plovbo po Jadranu, za vojaško zaščito s strani Ogrske in Turčije. Kaj vse so plačevali, je razvidno iz tabele.

Naziv tributa	Komu se je plačeval	Obdobje plačevanja	Znesek
Mogoriš	gospodarjem Zahumlja in Travunje	do 1236. leta. delno do 1463. leta	po 36 zlatnikov za vladarja
Svetodimitarski davek	srbskim in bosanskim kraljem	do 1463. leta	Po 2.000 perperjev na vladarja
Stonski davek	bosanskim vladarjem	do 1463. leta	različen
Konaveljski davek	konaveljskim plemičem	do 1612. leta	530 perperjev
Provižjun	finančna pomoč Zahumlju	od 1452.-1498. leta	-
Letno darilo sultanu	Turčiji	od 1442.-1446. leta	1.000 dukatov
Letno darilo sultanu	Turčiji	od 1458.-1468. leta	1.500 dukatov
Letno darilo sultanu	Turčiji	od 1469.-1471. leta	5.000 dukatov
Letno darilo sultanu	Turčiji	od 1472.-1481. leta	10.000 dukatov
Letno darilo sultanu	Turčiji	od 1481. leta naprej	12.500 dukatov
Davek	ogrsko-hrvaškemu kralju	od 1358.-1526. leta	500 dukatov
Pristojbina za plovbo po Jadranu	Benetkam	do propada Beneške Republike	10 dukatov po ladji

Vir: Enciklopedija Jugoslavije. 1987, str. 692.

Kot krščanska država je bil Dubrovnik pod zaščito ogrsko-hrvaškega kralja. Po letu 1400 je vedno bolj naraščalo trgovanje s Turčijo. Leta 1433 so zaprosili cerkev za izdajo dovoljenja

za trgovanje z "neverniki" (Turški privilegij) in ga dobili. Ko so se Turki v drugi polovici 15. stoletja pojavili kot osvajalci balkanskih držav, so imeli Dubrovčani z njimi že solidne zveze.

A za svobodo trgovanja po turškem ozemlju, je sultan zahteval poseben letni davek, t.i. harač. Vendar se niso zadovoljili le s plačilom. Zadeva je bila izpeljana tako, da so izbrali delegacijo dvanajstih plemiških sinov, ki je z oboroženim spremstvom odpotovala v Istanbul. Tam so sultanu predali dogovorjeni davek in izredno bogate darove (v glavnem srebrne posode in jedilni pribor). Za eno leto so se podali v »prostovoljno ujetništvo«. To je bila varovalka, da bo čez leto dni Dubrovnik poslal naslednjo dvanajsterico z dogovorjenim haračem. Seveda mladeničem v »ujetništvu« ni manjkalo zabave, hrane, pijače in družbe lepotic.

BOGATA DARILA OBVEZUJEJO IN ŠIRIJO TRGOVINO

Dajanje bogatih daril različnim vladarjem in velikim trgovcem je bila vsakodnevna praksa. Darila niso bila skromna, temveč izredno bogata. Njihova vrednost je bila vedno tako visoka, da se je vsak obdarjenec počutil obvezanega, da nekaj vrne kot povračilo. Dubrovčani so ob tem v pogovorih in pogajanjih vedno prešli na trgovino. Poglejmo nekaj primerov.

Na začetku 16. stoletja je italijanska državnica Neapelj postala podložna Španiji. Španski kralj je takoj potrdil vse prejšnje privilegije Dubrovnika (1507). A Dubrovčani so takoj darovali ptice za lov Neapeljskemu vice-kralju, ki je pripadal španski kroni. Enkrat letno so darovali dvanajst ptic za lov in sicer sokole ter jastrebe. Ne glede na to, da je bilo 1734. leta ustanovljeno Kraljestvo dveh Sicilij in Neapelj tedaj ni več spadal pod Španijo, Dubrovnik ni prenehal s podarjanjem lovske ptice. Razlog za to je bil, da so Dubrovčani iz tega območja uvažali prehrabene artikle, pretežno žitarice. Vse to so uvažali nemoteno, v zadostnih količinah in po zelo ugodnih cenah. Šele po skoraj tristo letih (1806) se to prekine kot posledica vdora Francozov v Neapelj in Dubrovnik.

Leta 1593 je bila znamenita bitka pri Sisku med krščanskimi in osmanskimi četami. Vodja osmanskih enot je bil Hasan paša Predojević, medtem ko so bile krščanske sile sestavljene iz različnih narodov. Nemške cesarske sile je vodil habsburški general baron Ruprecht von Eggenberg, ogrskim četam je poveljeval Toma Erdődy, Andrej Turjaški pa kranjskim četam. Končala se je s porazom osmanske vojske in smrtjo Predojevića. Vest o zmagi nad Osmani je odmevala po vsej krščanski Evropi. Oglasili so se papež Klemen VIII., cesar Rudolf II. in španski kralj Filip II., ki so dali priznanje poveljnikom krščanske vojske. A istočasno je bil to začetek vojne med Osmanskim imperijem in Habsburžani, ki je trajala vse do leta 1606.

Kako so se pa Dubrovčani odzvali po tej veliki bitki? Nemudoma so poslali delegacijo z bogatimi darovi na dvor Toma II. Erdődyja (1558-1624), ki je bil hrvaško-slavonsko-dalmatinski ban. Tam so ga trepljali po ramenu, ga hvalili in nazdravljali njegovim zmagi. Po odličnem sprejemu in dobri pojedini, so zbrane velikaše povprašali, če jim za obnovo ali za njihove osebne potrebe lahko kaj kvalitetnega in dobrega prodajo za ugodno ceno.

A istočasno je odpotovala delegacija s prav tako bogatimi darovi na dvor sultana Murata III. (1546-1595). Tam so sultana tolažili in ga opogumljali za naprej. Po prav tako odličnem sprejemu in dobri pojedini so zbrane velikaše povprašali, če jim za obnovo ali za njihove osebne potrebe lahko kaj kvalitetnega in dobrega prodajo za ugodno ceno.

Še to! Murat III je bil tedaj znan kot ženskar, saj je imel največji in najbolj prestižen harem na svetu z več kot 1.200 najlepšimi ženskami, kar se jih je dalo kupiti na tržnicah s sužnji. Z njimi je imel kar 103 otroke.

3. del - TRGOVEC

Zagotovo uspešna ekonomija ne more brez ustrezne monetarne politike, urejenega in naprednega gospodarstva, na široko razpredene trgovine, dobrega sodstva, uravnovežene oblasti ter visoke znanosti. Vse to so v času neodvisnosti imeli v Dubrovniški republiki. Mnogokrat menimo, da se ne moremo ničesar naučiti iz zgodovine, vendar pa je ta republika lahko za zgled vsem manjšim deželam na svetu, da je mogoče zagotoviti blaginjo vsem njenim prebivalcem s pametnim vladanjem.

SODSTVO IN CARINE

V prejšnjih dveh prispevkih smo spoznali, da je bilo v Dubrovniški republiki vse v rokah plemstva (vlastelinov), ki so ob tem opravljali še funkcijo diplomatov in trgovcev. Jasno, da je plemstvo želelo imeti vso oblast v svojih rokah. Ob dobri državni organizaciji je delovalo tudi dobro sodstvo. A pri tem je potrebno povedati, da so bili vlastelini za isti prekršek kaznovani blažje kakor običajni podaniki.

Izvajanje strogih kazni, mučenja in zapori raznih vrst so bili načini, s katerimi so si vlastelini zagotovili svoj položaj in varstvo notranje ureditve državnice. Vendar zločinov sploh ni bilo veliko, še največ je bilo prekrškov in raznih goljufij. Takoj po osamosvojitvi so bile vse veje sodstva v rokah enega telesa - Malega sveta, na čelu katerega je bil knez. Nato je postopoma pravica izbora sodnikov prišla v nadležnost Velikega sveta, kot suverenega državnega telesa. Takrat so se razvila tudi sodišča, kot posebna državna telesa.

Omeniti moram še zelo zanimivo dejstvo. Dubrovniška republika je tudi prva država na svetu, ki je uradno odpravila suženjstvo. Oblast je že leta 1416 objavila ustrezen zakon, kar je kar 150 let pred Anglijo in neverjetnih 450 let pred ZDA.

Dubrovnik je imel še pred osamosvojitvijo razčlenjeno carinsko zakonodajo, katere temelj je bil Carinski statut iz 1277 leta. Velika dvorana v palači Sponza je bila sedež glavnega in edinega carinskega urada do ukinitve Republike. V palači je bilo tudi velikansko carinsko skladišče. Vanj so morali pripeljati vse blago, najsi je prišlo pa morju ali po kopnem. Tukaj so ga ocarinili in šele potem je smelo blago priti na trg, oziroma nadaljevati svojo pot do cilja. Zaradi tega ni smela nobena karaka (trgovska ladja) izkrcati blago na kakšen dubrovniški otok ali v manjšem pristanišču.

Med državnimi prihodki so bile carine, trošarine, globe, najemnine državnih zgradb in zemljišč, ladjarske takse, pristojbine in ostalo. Dubrovniška carinska zakonodaja je težila k zaščiti domačih poljedelskih in obrtnih proizvodov: olja, vina, svile, usnja, sukna in še posebej volne in izdelkov zlatarjev, kovačev, čevljarjev ter drugih obrtnikov. Z razširitvijo državnega ozemlja so se povečali upravni stroški, kar je prisililo Veliki svet, da je leta 1452 povečalo dajatve na javni tržnici in sicer na prodajo mesa, na volneno obrt in na izvoz srebra.

Zelo donosna veja dubrovniškega gospodarstva je bila proizvodnja soli, saj so državne soline proizvajale sol za notranje potrebe in za izvoz v Dalmacijo in Bosno. Ladjarsko takso so prvotno plačevale le tuje ladje ob prihodu v pristanišče glede na število jamborov. Pozneje so takso plačevale tudi domače ladje. Večji ladjarji, ki so pluli izven Jadrana, so plačevali letno takso, manjši pa vsakokrat ob prihodu v pristanišče.

MONETARNI SISTEM

Eden od pomembnih elementov samostojnosti je bil poseben monetarni sistem. Dubrovniški denar se pojavi v 14. stoletju, a prva omemba kovanja denarja v Dubrovniku je iz

leta 1337. Po osamosvojitvi so okrepili delo svoje kovnice in ustanovili poseben odbor, ki je preučil vprašanje novega in starega denarja ter politiko izdajanja.

Že leta 1370 so kovali bakreni denar, imenovan minca, ki je bil uradna državna valuta. Kasneje so kovali samo bakrene in srebrne kovance. Podobe na kovancih so bile ves čas bolj ali manj enake, prevladoval je lik sv. Vlaha. Seveda, napisi na denarju pa so bili različni. Oblast je pazila, da bo njen kovani denar povsod cenjen zaradi kvalitetne mešanice kovin. Zavedali so se, da bodo trgovski krogi njihov denar in ekonomijo najbolj cenili na osnovi denarja, ki ga daje v obtok. Mešanica kovin je bila zato določena z zelo rigoroznim zakonom. Veliki potres 1667 je za nekaj let prekinil delo dubrovniške kovnice, ki je bila obnovljena šele leta 1675. Od tedaj je znova delala brez prekinitve vse do ukinitve Republike.

Prikaz vrst denarja (Vir: Enciklopedija Jugoslavije. 1987. str. 721.)

Vrsta denarja	Naziv denarja	Obdobje kovanja	Vrednost
Bronasti denar	Minca ali folar	1294.-1612.	
	Solad	1678.-1797.	5 mine
	Poludinrić	1785.-1796.	3 solde
Srebrni denar	Dinar	1337.-1621.	6 soldov
	Dinarić	1626.-1761.	6 soldov
	Poludinar	1370.-1626.	3 solde
	Artiluk	1627.-1701.	3 dinariće
	Perper	1683.-1803.	12 dinarjev
	Poluperper	1801.	6 dinarićev
	Škuda	1708.-1750.	3 perpere
	Poluškuda	1708.-1750.	6 dinarjev
	Dukat	1723.-1797.	40 dinarićev
	Tolar (talir)	1725.-1779.	1,5 dukata
	Poltolar	1731.-1748.	0.5 tolarja
	Libertina	1791.-1795.	2 dukata

Prednja in zadnja stran dubrovniškega kovanca imenovanega »libertina«.

Libertina je bil med vsemi najbolje izdelan dubrovniški denar. Kovan je bil iz boljšega srebra in je tako imel tudi večjo vrednost. V drugi polovici 16. stoletja je sredozemska pomorska mesta zajela gospodarska kriza, ki ni prizanesla niti Dubrovniku. To je prisililo Dubrovnik v uporabo različnih ukrepov za uspešno sanacijo svojega monetarnega sistema. Večino tega uspeha je temeljilo prav na libertini.

Dubrovniški denar se je uporabljal tudi po padcu Republike, in sicer vse do leta 1817, ko je z odredbo avstrijske vlade prenehal biti plačilno sredstvo (Enciklopedija Jugoslavije. 1987, str. 721).

NAJBOLJ USPEŠNI TRGOVCI

Naj se sliši še tako nenavadno, se ima Dubrovnik za svoje trgovske uspehe najbolj zahvaliti svojemu »balkanskemu« zaledju. Ko je že vzpostavil svojo trgovsko floto, se je v tem območju začela močna gospodarska rast, ki je bila posledica razvoja rudarstva. Prav ta sprega nove industrije in utečenih trgovskih stikov čez Sredozemlje, je pripomogla k hitremu in močnemu razvoju Dubrovniške republike. Jasno, kot smo že omenili, pomembne so bile tudi njihove diplomatske povezave.

Lesorez Mercante Raguseo (dubrovniški trgovec); Nicolas de Nicolay (1517-1583), francoski geograf in raziskovalec.

V 15. stoletju so pomorsko trgovsko dejavnost opravljali v glavnem v Sredozemlju, na Balkanskem polotoku in v srednji Evropi. Pomorska trgovina z turškimi deželami je bila močna vse do prve polovice 17. stoletja. Potem so trgovali tudi z zahodno obalo Atlantika. Prva omemba dubrovniških trgovskih zvez z Anglijo, je iz leta 1443, ko sta bila tam dva dubrovniška trgovca. Vendar nihče ne ve, kako sta tja prišla. V začetku 16. stoletja so dubrovniške ladje že redno zahajale v Atlantik. Najdemo jih v Lizboni, Southamptonu in Londonu. V Londonu se je kmalu zatem ustalila dubrovniška kolonija, ki jo tvorijo predstavniki plemstva. Iz Anglije so v Dubrovnik in naprej v Turčijo vozili tkanine. Nazaj so vozili vino s Krete.

Balkansko zaledje je imelo velik pomen za trgovino v vsej dubrovniški zgodovini. Predvsem sta imeli veliko vlogo Bosna in Srbija, ki ju je v 15. stoletju zaradi propada v celoti zamenjala Turčija. Dubrovniški trgovci so v zaledje iz Evrope izvažali obrtne in manufakturne proizvode, iz zaledja v Evropo pa predvsem živinorejske, v 15. in 16. stoletju pa tudi rudarske, in sicer v veliki meri zlato in srebro. Ko je temu območju zavladala Turčija, se je rudarska proizvodnja zmanjšala, in so v trgovini prevladovali živinorejski proizvodi, predvsem vosek in kože. Dubrovnik pa je na ta območja izvažal tuje tkanine.

Pomembno je bilo tudi, da so se obrtniki in trgovci organizirali v profesionalne bratovščine. Obrt in manufaktura, ki je bila tedaj visoko-akumulativno in rentabilno podjetje, sta razpolagala z najemnimi delavci, trgovina in pomorstvo pa s številnimi pristaniškimi delavci in nosači. Posebej cenjena zunaj in doma pa sta bila zlatarstvo in kovaštvo.

KDO JE LETA 1588 »ZMAGAL« PRED OBALO ANGLIJE?

O njihovih tovornih ladjah, karakah, sem pisal v prejšnjem prispevku. Naj ponovim, da so bile delo izvrstnih ladjedelcev in splošno znane po izredni kvaliteti izdelave. V 16. stoletju je imela dubrovniška mornarica okoli 300 velikih ladij in 5000 mornarjev, kar jo je uvrščalo na tretje mesto v svetu. Prav kvaliteta teh ladij je bila vzrok, da so pričele pluti v mesta Združenih držav Amerike. Dokumentirano je, da je leta 1793 ena karaka plula v Philadelphio. Takoj zatem so sledila še potovanja v Baltimore, New York, San Domingo, Havano in na Martinique. Pripluli so tudi do Brazilije.

Pri tem je posebej potrebno omeniti, da se Dubrovčani nikoli niso postavili na eno ali drugo stran v kakršnekoli spopadu, ki je potekal v tem obdobju. Nasprotno, iz tega so znali skovati donosno trgovino. Na deklarativni ravni so se vedno postavili v nevtralno držo, v ozadju pa trgovali z obema v spopad zapletenima stranema. V znameniti vojni med Španijo in Anglijo, ki je bila vodena v obdobju 1585-1604, je najbolj znana bitka za Anglijo leta 1588. Iz Španije je izplulo 22 bojnih ladij, ki jih je podpiralo 108 trgovskih ladij posebej prirejenih za borbo. Znano je, da so Angleži uspeli potolči špansko »Grande y Felicísima Armada« (Velika in srečna armada). A zagotovo so v tej bitki imeli največji dobiček in »zmago« Dubrovčani. Namreč, Špancem so prodali smodnik, Angležem pa topovske krogle. Pa ne le za to bitko, temveč so obema stranema ves čas vojne prodajali različne izdelke, ki so jih potrebovali za dopolnjevanje svojega vojaškega arzenala.

IZUMITELJI IN SLAVNI DUBROVČANI

V reviji Denar, maj 2011, sem pripravil članek o tem, kdo je »izumil« dvostavno knjigovodstvo. Na kratko: leta 1458 je Benedetto Cotrugli napisal rokopis z navodili, kako voditi dvostavno knjigovodstvo. Tega so na veliko prepisovali in prepisi so krožili po vsej severni Italiji. Benedetto Cotrugli pa je bil dejansko trgovec, ekonomist, diplomat in humanist iz Dubrovnika (~1440~1468), latinsko ime je Benedictus de Cotrullis, hrvaško pa Benedikt Kotruljević. Rokopis so kasneje izdali v knjigi z naslovom Della mercatura et del mercante perfetto (O trgovini in odličnem trgovcu). Natisnil jo je njegov rojak iz Dubrovnika Frane Petrić, ki je imel tiskarno v Benetkah. To je prvi evropski priročnik o trgovini in knjigovodstvu.

Če upoštevamo, da Dubrovniška republika ni imela tiskarn in da je v 16. stoletju dala tiskati vsega 12 knjig, preseneča bogata literarna produkcija tega obdobja, ki se imenuje tudi zlata doba dubrovniške književnosti in traja do smrti njenega glavnega predstavnika Ivana Gundulića leta 1638 (1589-1638). Književniki tiste zlate dobe so pisali v latinščini, italijanskem narečju in slovanskem narečju. Ob Hrvatih pripisujejo Gundulićeva dela svoji književnosti tudi Italijani (imenujejo ga Giovanni Gondola) in Srbi (imenujejo ga Dživo Gundulić). Njegova dela utelešajo osrednje značilnosti rimskokatoliške protireformacije: verski zanos, vztrajanje pri "nečimrnosti tega sveta" in gorečnost v nasprotju z "neverniki". Najpomembnejša dela so drama Dubravka, zgodovinski ep Osman in verska pesnitev Solze razsutega sina (temelji na priliki o izgubljenem sinu). Vse so primeri baročnega slogovnega bogastva in retorični presežek.

Ob njem je velik in znan literarni ustvarjalec še Marin Držić (1508-1567), eden od največjih evropskih renesančnih komediografov. Vendar je veliko njegovih del izgubljenih.

Dogaja se tudi, da dela nekaterih drugih avtorjev iz tega obdobja pripisujejo njemu. Vsekakor pa ni dvoma, da je resnični avtor velike komedije Dundo Maroje, ki jo je napisal leta 1551.

Tudi na polju znanosti se je v Dubrovniku rodilo nekaj svetovnih mislecev. Med njimi je Marin Getaldić (latinsko Ghetaldus, italijansko Marino Ghetaldi, 1568-1626), matematik, fizik in astronom. V Rimu je leta 1603 objavil delo Izboljšani Arhimed (Promotus Archimedes) o Arhimedovem delu iz geometrije, kjer je navedel tabelo specifičnih gostot raznih trdnin in tekočin. Leta 1607 je objavil brošuro z rešitvami 42. geometrijskih problemov *Variorum problematicum colletio*. V njej je prvič nakazana uporaba algebre v geometriji. O geometrijski optiki je napisal sedem del. Njegovo najvažnejše delo *De resolutione et compositione mathematica* je izšlo v Rimu leta 1630. Njegove prispevke h geometriji sta navajala Huygens in Halley. Izdelal je parabolično zrcalo s premerom $2/3$ m, ki ga hranijo v Narodnem pomorskem muzeju (National Maritime Museum (NMM)) v Greenwichu pri Londonu. Med krajšim bivanjem v Padovi je srečal Galilea s katerim si je tudi redno dopisoval. Udeleževal se je tudi na političnem področju in bil leta 1606 poslanik Dubrovniške republike v Konstantinoplu, kakor tudi član velikega in malega sveta. Pred smrtjo so ga izvolili za senatorja Dubrovniške republike.

Vsekakor pa je največji med vsemi Ruđer Bošković (1711-1787), član ugledne londonske Kraljeve akademije, ki je s svojimi briljantnimi izračuni rešil kupolo Bazilike svetega Petra v Rimu pred podrtjem. Bošković je leta 1742 kot sodelavec papeža Benedikta XIV. ugotavljal metodo, ki bi bila najboljša za zagotovitev stabilnosti kupole Bazilike svetega Petra v Rimu, ko so na njej odkrili razpoko. Sprejeli so njegov predlog o namestitvi petih istosrednih jeklenih vezi.

Ob tem je tvorec enotnega zakona sil, pri čemer je predpostavil, da gravitacija ni le privlačna sila (Newtonov splošni gravitacijski zakon), temveč je tudi odbojna. Čas in prostor je imel z razliko od Newtona za relativna. Je morda prvi, ki si je zamislil bele luknje, saj si je zaradi odbojne narave gravitacije v svojem zakonu sil lahko zamislil obratno stanje kot pri črnih luknjah, kar je dejansko tudi storil. V sodobnih kozmoloških teorijah se je pojem odbojne gravitacije izkazal za pomembnega pri raziskovanju mladega Vesolja. Na Dunaju je leta 1758 objavil svoje znamenito delo *Teorija naravoslovja*, izvedena na edini zakon sil, ki obstajajo v naravi (*Theoria philosophiae naturalis redacta ad unicam legem virium in natura existentium*). Delo je vsebovalo njegovo atomsko teorijo in teorijo o silah. Druga izdaja je izšla leta 1763 v Benetkah. V delu je podal misel, da je vse snov in gibanje. Po njem je snov sestavljena iz enakih sestavnih delov, vendar jo različni zakoni naredijo različno. Bohrov model atoma je neposredni potomec Boškovičevega modela atoma. Atom je po Boškoviću središčna točka, okrog katere se širijo oblaki privlačnih in odbojnih sil (Boškovičevo polje).

Tukaj lahko le na kratko podam vse, kar so Dubrovčani prispevali k razvoju znanosti, trgovine, prava, itd. O Dubrovniški republiki zaključujem prispevek v treh delih, vendar bi bilo mogoče o tej neverjetni, majhni srednjeveški republiki povedati še veliko zanimivega. Upam le, da sem prikazal najbolj zanimiva dejstva o majhnem mestecu na obalah toplega Jadranskega morja.